

MÜƏLLİMİN ÖZÜNÜTƏHSİLİ
SELF-EDUCATION OF THE TEACHER
САМООБРАЗОВАНИЕ УЧИТЕЛЯ

UOT 159.9.

Şərafət Aram qızı Baxışova
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin
Məktəbəqədər təhsilin pedaqogikası kafedrasının dosenti,
pedaqogika elmləri doktoru
<https://orcid=0000-0002-7848-2068>
E-mail: sharafat_baxishova1960@mail.ru

TƏBİƏT BİZİM VƏ UŞAQLARIMIZIN GƏLƏCƏYİDİR

Sharafat Aram Bakhishova
associate professor of the department of Pedagogy of preschool education at the
Azerbaijan State Pedagogical University,
doctor of pedagogical sciences

NATURE IS OUR FUTURE AND THE FUTURE OF OUR CHILDREN

Шарафат Арам гызы Бахышева
доцент кафедры педагогики дошкольного образования
Азербайджанского Государственного Педагогического Университета,
доктор педагогических наук

ПРИРОДА – ЭТО НАШЕ БУДУЩЕЕ И БУДУЩЕЕ НАШИХ ДЕТЕЙ

Xülasə. Bütün dünya ölkələri kimi Azərbaycan da müxtəlif xarakterli ətraf mühit problemləri ilə üzləşir. Ətraf mühitin mühafizəsi zamanın tələbi ilə yaranmışdır. Təbiət və onun mühafizəsi çox geniş anlayışdır. Təbiət və təbiətin sərvətlərindən, ətraf mühitdən düzgün və səmərəli istifadə edilməsi, planetdə ekoloji tarazlığın qorunub saxlanması, təbii ehtiyatlardan səmərəli istifadə olunması ümumbəşəri problemdir. Şübhəsiz ki, bu problemlərin həlli Azərbaycanın da qarşısında duran strateji vəzifələrdən biridir. Həmin vəzifənin öhdəsindən gəlmək üçün planlı və uzunmüddətli fəaliyyət proqramları tələb olunur.

Açar sözlər: *Ətraf mühitin qorunması, təbiət, ekologiya, təbiətlə fəal ünsiyyət, mənəvi zənginlik, təbiətlə tanışlıq*

Abstract. Like all the countries of the world, Azerbaijan also faces various environmental problems. Environmental protection has arisen due to the demand of time. Nature and its protection is a very broad concept. Correct and efficient use of nature and nature's resources, environment, preservation of ecological balance on the planet, efficient use of natural resources is a universal problem. Undoubtedly, solving these problems is one of the strategic tasks facing Azerbaijan. To cope with that task, planned and long-term action programs are required.

Keywords: *Environmental protection, nature, ecology, active communication with nature, spiritual wealth, acquaintance with nature*

Аннотация. Как и все страны мира, Азербайджан также сталкивается с различными экологическими проблемами. Охрана окружающей среды возникла по требованию времени. Природа и ее охрана – это очень широкое понятие. Правильное и эффективное использование природы и природных ресурсов, окружающей среды, сохранение экологического баланса на планете, эффективное использование природных ресурсов является общечеловеческой проблемой. Несомненно, решение этих

проблем является одной из стратегических задач, стоящих перед Азербайджаном. Для решения этой задачи необходимы плановые и долгосрочные программы действий.

Ключевые слова: защита окружающей среды, экология, природа, активное общение с природой, духовное богатство, знакомство с природой

Yaşadığımız cəmiyyətdə sağlamlığı təmin etmək üçün ilk növbədə özümüzdən və öz ətrafımızdan başlamalıyıq. Sosial məsuliyyət hissi duymaq hər bir vətəndaşın borcudur. Biz özərimizə düşən borcu indidən yerinə yetirməyə başlasaq, gələcəkdə daha səmərəli və sağlam şəkildə yaşaya bilərik. Gələcək nəsil isə bizim düzgün davranışlarımıza baxmaqla dünyanı yaşamaq üçün daha sağlam mühitlə təmin edəcəkdir.

Dünyada insan sağlamlığını təmin etmək üçün BMT tərəfindən bir çox işlər görülmüş, Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı yaradılmış və Minilliyin İnkişaf Məqsədlərində əsas meyarlardan biri kimi prioritetləşdirilmişdir. Sağlamlıqla bağlı əsas problemlər inkişaf etmiş və inkişaf etməkdə olan ölkələrdə baş verdiyindən, əsas diqqət onlara verilməkdədir.

Minilliyin İnkişaf Məqsədlərində 7-ci ətraf mühitin qorunması və 8-ci məqsədi inkişaf üçün global əməkdaşlığı artırmaqdır. Bunların hər ikisində insan sağlamlığına böyük önəm verilir. Bura daxil olan hədəflərə insanların təmiz içməli su ilə təmin olunması, sanitariyanın artırılması, davamlı şəkildə lazımı dərmanlara əlçatanlığın artırılması daxildir.

Göründüyü kimi bu hədəflərin çoxu insan sağlamlığına və səhhətinə yönəlmişdir. Bu hədəflərə əsasən dünya əhalisi bərabər şəkildə sabit və davamlı tibbi xidmətə malik olmalı və xəstəliklərdən qorunmalıdır. Bunlara nail olmaq üçün bütün ölkələrin diqqətini sağlamlıq məsələlərinə yönəltmək və davamlı tibbi xidmət göstərən keyfiyyətli səhiyyə sistemlərini qurmaq vacibdir.

İnsanlara, onların sağlamlığı üçün sağlam və təhlükəsiz ətraf mühit zəruridir. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 39-cu maddəsinə əsasən, hər kəsin sağlam ətraf mühitdə yaşamaq hüququ vardır. Həmçinin “Əhalinin Sağlamlığının qorunması haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun 3-cü Maddəsinə əsasən, əhalinin sağlamlığının qorunması sahəsində dövlətin vəzifələrindən biri ətraf mühitin qorunmasının, ekoloji təhlükəsizliyin təmin edilməsidir [1].

Ekoloji tarazlığın pisləşməsinə gətirib çıxaran ən vacib təhlükələrdən biri, yaşıl sahələ-

rin tədricən azaldılmasından sonra atmosfərə salınan zərərli qazların konsentrasiyasıdır. Qlobal istiləşmə insan, heyvan, bitki, qısacası bütün canlı orqanizmlərə pis təsir edir. Əhəmiyyətli təhlükələrə məruz qalan canlı orqanizmlər ekoloji tarazlıqdakı bu dəyişikliklərlə ciddi sağlamlıq problemlərinə məruz qala bilərlər.

Fizika üzrə Nobel mükafatçısı Nils Borun sözləri çox ibrətamizdir: “Bəşəriyyət atom bombası, saysız müharibələr və epidemiyalardan məhv olmayacaq. O, özünü öz tullantıları və zibilləri altında dəfn edəcək”[6].

Ətraf mühitin qorunması üzrə ictimai təşkilatlar cəmiyyəti fəal şəkildə məsuliyyətli olmağa, ehtiyatlardan düşünmədən istifadənin və ətraf mühitin çirklənməsinin mümkün nəticələri barədə düşünməyə çağırır.

Təbiət və təbiətin sərvətlərindən, ətraf mühitdən düzgün və səmərəli istifadə edilməsi, planetdə ekoloji tarazlığın qorunub saxlanması, təbii ehtiyatlardan səmərəli istifadə olunması ümumbəşəri problemdir. Şübhəsiz ki, bu problemlərin həlli Azərbaycanın da qarşısında duran strateji vəzifələrdən biridir. Həmin vəzifənin öhdəsindən gəlmək üçün planlı və uzunmüddətli fəaliyyət proqramları tələb olunur.

Antuan de Sent-Eksüperi deyirdi ki, “biz hamımız Yer kürəsi adlı gəminin sərnəşinləriyik. Deməli, bizim minəcəkdir başqa nəqliyyat vasitəmiz yoxdur”[5].

Bu gün uşaqların tərbiyəsində ekoloji tərbiyəni nəzərə almaq xüsusilə vacib məsələlərdəndir. Çünki təbiətlə tanışlıq ən kiçik yaşlardan başlayır. Məhz təbiət uşaqların ilk tərbiyəçisi sayılır. Russoya görə, uşağın tərbiyəsi təbiətə uyğun olmalıdır. Russo uşağın təbiətmüvafiq təbii tərbiyəsini irəli sürmüşdür. Bu o deməkdir ki, tərbiyə uşağın təbiətini və yaş xüsusiyyətlərini nəzərə almalıdır. Russo yazırdı: “Təbiət tələb edir ki, uşaqlar böyük olmazdan əvvəl, uşaq olmalıdırlar”[4].

Russonun fikrincə, uşaqlar tərbiyəni üç mənbədən: təbiət, əşya və insanlardan alır. Təbiət vasitəsilə tərbiyə insanın qabiliyyətlərini, hiss orqanlarını inkişaf etdirmək, əşya və hadisələrlə tərbiyə uşaq şəxsiyyətinə onu əhatə edən mühit-

lə təsir etmək deməkdir. İnsanlarla tərbiyə isə uşaq şəxsiyyətinə müəyyən məqsədlə edilən pedaqoji təsirlərdir. Russoya görə, alınan bilik və vərdişlər insanlar tərəfindən verilən tərbiyəyə daxildir. Bu üç təsir vəhdətdə həyata keçirilsə, tərbiyə işi düzgün aparılar, qarşıya qoyulmuş məqsədə tez bir zamanda nail olmaq olar. Tərbiyədə ən böyük səhv həddindən artıq tələsməkdir. Russo deyirdi ki, onun tərbiyə etdiyi Emil nə hakim, nə əsgər, nə keşiş, nə də həkim olacaq, o hər şeydən əvvəl İnsan olacaqdır.

Məktəbəqədər təhsil müəssisələrində uşaqlar təbiətlə və ətraf aləmlə tanışlıq məşğələlərində təbiət və onun mühafizəsi haqqında ilkin təsəvvürlərə yiyələnir, onlarda təbiətə məhəbbət, onu qorumağın vacibliyi fikri aşılır. Təbiət üzərində müşahidələr uşaqların biliklərini, dünyagörüşünü, zövqünü inkişaf etdirməyə kömək göstərir.

Məktəbəqədər təhsil müəssisələrində ekologiya və insan sağlamlığı problemi ilə əlaqədar məşğələlərdə aparılan işlər asudə vaxtın təşkili və məşğələdənkənar tədbirlər yolu ilə daha da dərinləşdirilir.

Məktəbəqədər təhsil müəssisələrində uşaqlarda doğma təbiətə, ətraf mühitə məhəbbət və qayğılı münasibət, onun korlanmasına qarşı barışmazlıq hissləri aşılır, onlarda ekoloji şüur və mədəniyyət formalaşdırılır.

Təlim və təlimdənkənar prosesdə təbiəti mühafizə üzrə zəruri bacarıq və vərdişlər formalaşdırılır, uşaqlar fəal ekoloji fəaliyyətə hazırlanır.

Ətraf mühitin idarə olunması, uşaqların sağlamlığının qorunması və yaxşılaşdırılmasında gigiyenik təhsil böyük rol oynayır və çox vacib amillərdən biridir.

Məktəbəqədər təhsil müəssisələrində yerli şəraitdən asılı olaraq təbiəti mühafizə işinin müxtəlif formalarından istifadə olunur. “Ekoloji cığır”, “Ana təbiət, bayramın mübarək!” tədbirləri də bütünlüklə təbiətin qorunmasına həsr olunur ki, həmin tədbirlərdən sonra uşaqlar hətta küçə və parklarda əkilmiş gül-çiçəkləri də qorumağa vərdiş edirlər. Təbiətin dostları və gənc bağbanlar kimi tədbirlərin məktəbəqədər təhsil müəssisələrində keçirilməsini ənənə şəklinə salmaq məqsədəuyğundur.

Uşaqlar ətraf aləmlə tanışlıqda hər an müxtəlif situasiyalarla qarşılaşır. Çox vaxt qoyulmuş sual heyranət doğurur. Aristotelin təbirincə desək, “təfəkkür heyranətdən başlayır”. Ətraf

aləmlə tanışlıq heyranət doğurur. Bu prosesdə uşaq heyranətdən konkret biliklərə yiyələnir, əşya və hadisələrin xüsusiyyətlərini daha dəqiq öyrənir. Məhz belə bir mühit uşaqların nitqini və təfəkkürünü daha da inkişaf etdirir. Uşağın təfəkkürü, əqli qüvvələri təbiətin qoynunda möhkəmləndirilməlidir. Bu uşaq orqanizminin təbii qanunauyğunluqlarının tələbidir. Odur ki, təbiət hər hansı gəzinti, ekskursiya, uşaq qəlbinə yol açan cığır, təfəkkür dərsidir.

Montessori pedaqoji yanaşmasına görə qrup otaqlarında mühit yaradılmalı, uşaqları inkişaf etdirməlidir. Qrup otaqları müəyyən vəsaitlərlə zəngin olmalıdır, çünki kiçik yaşlı uşaqlar vəsaitlərdən yeni nə isə öyrənmək, hər hansı məsələni araşdırmaq üçün istifadə edə bilirlər. Tərbiyəçi-müəllimlər uşaqları onların inkişaf ehtiyaclarını qarşılamağa kömək edəcək vəsaitlərlə təmin etmək üçün müşahidələr aparırlar.

Reggio Emilia metodunda ətraf mühit uşaq-uşaq, böyük-uşaq arasında olan sosial əlaqənin göstəricisidir. Ətraf mühit elə təşkil olunmalıdır ki, burada cəmiyyət və onun dəyərləri öz əksini tapsın. Məhz bu baxımdan Reggio Emilia metodunda ətraf mühitə 3-cü müəllim deyirlər.

Məhz elə bu baxımdan da məktəbəqədər təhsil müəssisələrində ətraf aləmlə tanışlıq məşğələlərində müşahidələrə də geniş yer verilir. Adətən valideynlər və tərbiyəçi-müəllimlər belə zənn edirlər ki, uşaq bütün günü həyətdə, bağçada gəzir və hər şeyi öyrənirlər. Lakin uşaqlara gördükləri, müşahidə etdikləri haqqında izah etmək, söyləmək, nağıl qurmaq kimi tapşırıqlar verildikdə uşaqlar çətinlik çəkirlər. Bu baxımdan uşaqların müşahidəsinə istiqamət vermək vacibdir, çünki bu onların müşahidəsini daha da məzmunlu edir.

Məşhur fransız yazıçısı Jorj Sand öz xatirələrində yazır: “Mənim anam gözəl bir bulud parçasını və ya günəşin gözəl bir şəkildə batmasını, şır – şır axan suyu gördükdə məni dayandırır deyərdi: “Bax, bu nə qədər gözəldir!” Bəlkə anam diqqətimi yönəltməklə buraxmalı olacağım bütün bu şeyləri tam gözəlliyi ilə hiss etməyə məcbur edirdi. Anamın əlində elə bil sehr açarı vardı”.

Valideynlərin az bir qismi gəzinti zamanı uşaqların diqqətini ətraf aləmdəki əşya və hadisələrə yönəldir, onların mahiyyətini öyrədir, uşaqların qarşısında müxtəlif əşya və hadisələrə

dair suallar qoyur, onların suallarına cavab verir. Gəzinti məqsədli olmalı və valideyn orada qarşıya çıxma biləcək hallara, suallara necə cavab verəcəyi üzərində əvvəlcədən düşünməlidir.

Prof. M. Muradxanov yazmışdır: “Uşağı məktəbə hazırlamaq işində ona təbiət və yaşayış haqqında suallar vermək, xüsusən təbiət hadisələri arasındakı əlaqə və asılılığa onların diqqətini cəlb etmək də çox əhəmiyyətlidir”[2].

Məktəbəqədər yaşlı uşaqların ətraf aləmdə gördükləri əşyaların adlarını yadda saxlamaları ilə qənaətlənmək olmaz. Onlar həmçinin əşyalar və hadisələr arasında müxtəlif əlaqələri müəyyənləşdirməyi də bacarmalıdırlar. Bu dövrdə uşaqlar sadəcə bioloji, fiziki, ictimai hadisələrin mahiyyətini dərk etməlidirlər. Ona görə də uşaqları canlı və cansız aləmin müxtəlif sahələrinə daxil etmək lazımdır.

Məktəbəqədər dövrün vəzifəsi bir tərəfdən uşağı məktəb proqramına yaxınlaşdırmaq, digər tərəfdən onun özünün maraq dairəsinə, səviyyəsinə, ehtiyacına uyğun proqram yaratmasına imkan verməkdir. Uşaq müstəqilliyə alışmaqla yanaşı, yeni biliklərə, bacarıqlara yiyələndiyini də dərk etməlidir.

Uşaqların inkişafında və tərbiyəsində müxtəlif vasitələr mövcuddur. Onlardan ən başlıcası təbiətlə tanışlıqdır. Təbiət mənəvi zənginlik üçün tükənməz mənbədir. Uşaqlar daima bu və ya digər formada təbiətlə ünsiyyətdə olurlar. Onları yaşıl düzənliklər, çaylar, meşələr, quşlar, böcəklər, kəpəneklər, heyvan və müxtəlif təbiət hadisələri daima cəlb edir. Bu da uşaqlarda əməyə, bədii fəaliyyətə, canlı maraq oyadır, onları oyuna cəlb edir və inkişafı üçün zəngin qida verir. Meşədə, göldə, çay kənarında, oyun, göbələk, giləmeyvə yığmaq, çiçək toplamaq, heyvan və bitkilərin müşahidəsi uşaqlara şən, həyəcanlı anlar bəxş edir.

Ümumiyyətlə, insanlar uşaqlıqda aldıkları təəssüratları, xatirələri unutmur, ömür boyu yaşadırlar. Təbiətə məhəbbət, uşaqlıqda oynadığı yerlərə bağlılıq, onlarda öz doğma yurduna, təbiətə, vətənə məhəbbət hissi yaradır. Uşaqlarda vətənpərvərlik tərbiyəsi inkişaf edir. Təbiətlə tanışlıq prosesi idrak prosesinin mühüm bir mərhələsi kimi bu prosesin bir sıra məsələlərini özündə əks etdirir. Təbiətlə fəal ünsiyyət prosesində uşaq özünü canlı təbiətin üzvü, bir parçası kimi dərk etməklə, təbiətə fəal müdaxilənin mümkünlüyünü dərk edir. Dibçəkdə çiçək ək-

mək, ona su vermək, torpağını yumşaltmaq, heyvanlara, akvariumdakı balıqlara qulluq etmək prosesində uşaqlarda təbiətə qayğılı münasibət formalaşdırılır.

Məktəbəqədər yaşlı uşaqların ətraf aləmdə dəfələrlə gördükləri əşyalar haqqında söhbətlər aparıldıqda, onlar həmin əşyaların adlarını sadalamaqla kifayətlənirlər. Bir çox hallarda uşaqların diqqəti aydın, parlaq, hərəkətdə olan əşyaya yönəldiyindən qavrayışları məhdudlaşır. Təəssüf ki, valideyn və tərbiyəçi-müəllimlər də bununla razılaşırlar. Əşya və hadisələrin adlarını bilmək, onları bir-birindən fərqləndirmək hələ işin başlangıcıdır. Onların mahiyyətinin dərk olunması üçün uşaqları müşahidəçiliyə alışdırmaq lazımdır. Bunun üçün uşaq valideynin, tərbiyəçi-müəllimin rəhbərliyi və köməkliyi ilə hər hansı bir əşyanın hissələrini görməyi, onların adlarını və vəzifələrini müəyyənləşdirməyi bacarmalıdır. Uşaq ağac üzərində müşahidə aparırsa, onun gövdəsinin, budaqlarının, yarpağının, meyvəsinin böyüklüyünə, formasına, rənginə, ətrafda olan digər ağaclardan nəyinə görə fərqlənməsinə fikir verməlidir. Müşahidə prosesində uşaq əşyaya əl vurub sığallamaqla, onun kələkötür, tikanlı, isti, soyuq, quru, yaş, yapışqanlı, bərk, yumşaq olduğunu, dadına baxıb, şirin, acı, turş, şit, meyxos olduğunu, iyləyib, ətirli, üfunətli və sair olduğunu müəyyən etdikdən sonra onu tanıyır, dərk edir, başqalarından fərqləndirə bilir. Belə müşahidə “təhliledici müşahidə” adlanır. Məhz təhliledici müşahidə uşağı müşahidəçiliyə alışdırır, nəticədə onun təfəkkürünü və nitqini inkişaf etdirir.

Məktəbəqədər yaşlı uşaqların ətraf mühit və təbiətlə tanış edilməsinin əsas vəzifələrinin aşağıdakı kimi müəyyənədirilməsi məqsədəuyğundur:

a) uşaqların ətraf aləm haqqında bilik, bacarıq və vərdislərə yiyələnməsi. Uşaqlara milli – mənəvi dəyərlərdən istifadə etməklə ictimai həyat hadisələri haqqında məlumatlar vermək;

b) uşaqlarda ictimai aləmə və təbiətə obyektiv münasibət tərbiyə etmək. Onlarda öz xalqının ictimai həyat hadisələrinə milli özünəqaydış vaxtında qiymətləndirmə bacarığı tərbiyə etmək;

c) uşaqlarda yaşlıların təsərrüfat, təbiətdəki əməyinə məhəbbət və sadə əmək bacarıqları tərbiyə etmək;

d) uşaqlara Vətənin ictimai həyatında və təbiətdəki gözəlliklərini görmək və qiymətləndirmək bacarığını aşılamaq;

e) uşaq şəxsiyyətinin ətraf aləm faktorlarının müsbət təsirləri nəticəsində formalaşdırılması.

Məktəbəqədər yaşlı uşaqların təbiətlə tanış edilməsi onların idrak maraqlarının inkişafında əsas rol oynayır. Ətraf aləm və təbiətlə tanışlığa aid ilk biliklərə yiyələnmə uşaqların əqli tərbiyəsi ilə yanaşı, həm də əxlaqi və estetik tərbiyəsinin mənbəyi hesab olunur. Uşaqların əqli cəhətdən məktəb təliminə hazırlanmasında təbiət və ətraf mühit mühüm vasitədir. Nahaq yerə demirlər ki, “Təbiət insanın ilk müəllimidir”. Uşaqlar kiçik yaşdan təbiətlə təmasda olmasa, tərbiyə-təlimdə ondan istifadə edilməsə onların hərtərəfli inkişafının qarşısında duran vəzifələri həll etmək olmaz. Məktəbəqədər təhsil müəssisələrində uşaqların hərtərəfli inkişafının qarşısına vəzifələr qoyulur ki, bunlar da bir-birilə sıx əlaqədardır. Təbiət uşağın təfəkkürünü fəaliyyətə gətirir. Cisim və hadisələrin mahiyyətini, onların arasındakı mühüm əlaqə və münasibətləri əks etdirən, varlığın insan beynində ümumiləşmiş inikası olan təfəkkür prosesində uşaqlar qavranılmış cisimlər qrupuna aid ümumi, həm də mühüm cəhətləri ayırır və onları sözlərlə ifadə edirlər.

K.D. Uşinski əbəs yerə deməmişdir ki, “Nitqdə məntiqi nə varsa, o, insanın təbiət üzərində müşahidələrindən irəli gəlir”[3]. Əqli tərbiyənin əsas vəzifəsi uşaqlara cansız təbiət əşyaları, canlı təbiət və təbiət hadisələri, obyektləri arasında əlaqələr haqqında biliklərin təlim edilməsidir. Əqli tərbiyənin ayrılmaz hissəsi olan sensor tərbiyədir. Uşaqlar tərəfindən biliklərin mənimsənilməsi onların idrak qabiliyyətlərinin inkişafı ilə sıx bağlıdır.

Təfəkkürün inkişafı üçün uşaqları təbiət hadisələri və əşyaları ilə tanış etmək lazımdır. Uşaqlar təbiət hadisələri arasında əlaqə və münasibətlərin səbəblərinin dərk edilməsi təfəkkürün inkişafına təsir edir, onu formalaşdırır. Təbiət hadisələrinə məqsədyönlü müşahidələri – müşahidəçiliyi öyrətməklə onlarda diqqəti inkişaf etdiririk ki, bu da əqli inkişafda sıx əlaqədardır və uşaqların təlimə hazırlanmasının şərtidir. Əlbəttə, uşaqlarda təbiətə maraq tərbiyə etmək çox vacibdir. Bitki və heyvanları müşahidə edərkən uşaqların diqqətini onların xarici görünüşünə, hərəkətlərinə, davranışına yönəltmək və

təkcə təbiətlə tanışlıq deyil, həm də ona münasibəti formalaşdırır. Uşaqların bilavasitə təbiətlə təmasda olması müşahidəçiliklə bərabər, hər şeyi bilməyə maraq inkişaf edir. Bunun da əsasında uşaqlarda axtarıcılıq, tədqiqatçılıq bacarığı formalaşır.

Uşaqların əxlaq tərbiyəsində doğma təbiətə məhəbbət və canlılara qoruyucu münasibət tərbiyəsi xüsusi yer tutur. Qrup otağında yaradılmış canlı guşədə uşaqların heyvanlara, bitkilərə etdiyi qulluq onlarda müşahidəçilik, əməyə məhəbbət, tapşırılmış işə cavabdehlik kimi keyfiyyətlərin tərbiyə olunmasına kömək edir. Uşağın özünün qulluq etdiyi, böyütdüyü bitki və heyvanlar onlar üçün daha əziz olur. Uşaqlarda əməyə, əmək adamlarına məhəbbət, hörmət kimi müsbət keyfiyyətlərin formalaşdırılması üçün yaşlıların təbiətdə əməyi ilə onları yaxından tanış etmək məqsədəuyğundur. Təbiətin qoynunda olmaq, orada gücləri çatan işləri görmək uşaqların həm fiziki, həm də estetik tərbiyəsi üçün əsas vasitədir.

Beləliklə, uşaqlara öyrətməliyik ki, təbiət həyat deməkdir. Deməli, təbiət yox olarsa, biz də yox olarıq. Biz təbiətə qayğı göstərməli, vətəndaşlıq borcumuzu yerinə yetirməliyik. Təbiəti qorunmalı və onu sevməliyik. Unutmaq olmaz ki, təbiəti mühafizəçi deyil, sevgi qoruyur.

Problemin aktuallığı. Məktəbəqədər yaşlı uşaqların təbiətlə tanış edilməsi onların idrak maraqlarının inkişafında əsas rol oynayır. Ətraf aləm və təbiətlə tanışlığa aid ilk biliklərə yiyələnmə uşaqların əqli tərbiyəsi ilə yanaşı, həm də əxlaqi və estetik tərbiyəsinin mənbəyi hesab olunur.

Problemin elmi yeniliyi. Təbiətlə tanışlıq prosesi idrak prosesinin mühüm bir mərhələsi kimi bu prosesin bir sıra məsələlərini özündə əks etdirir. Təbiətlə fəal ünsiyyət prosesində uşaq özünü canlı təbiətin üzvü, bir parçası kimi dərk etməklə, təbiətə fəal müdaxilənin mümkünliyünü dərk edir. Uşaqlarla birlikdə təbiət qoynunda gəzmək, təbiəti sevmək, onun bir parçası olmaq və bunu hiss etmək möhtəşəmdir.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Problemin məzmunundan, orada yer alan fikirlərdən pedaqoji ali məktəblərin tələbələri, habelə məktəbəqədər təhsil müəssisələrində çalışan mütəxəssislər faydalana bilər.

Ədəbiyyat

1. “Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası”. Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu. 31 iyul 1997-ci il, № 1.
2. Muradxanov, M. 50 sual – 50 cavab.- Bakı: Gənclik, –1981. – 94 s.
3. Uşinski, K.D. Seçilmiş pədaqoji əsərləri. –Bakı: Azərnəşr, – 1953. -113 s.
4. Руссо, Ж.-Ж: Pro et Contra [Идеи Жан-Жака Руссо в восприятии и оценке русских мыслителей и исследователей (1752—1917). Антология] / Составители: А. А. Златопольская и др. — СПб.: Издательство РХГА, 2005. — 798 с. — ISBN 5-88812-220-3.
5. «Так говорил Антуан де Сент-Экзюпери»: сборник афоризмов / Составитель Е. Гаврилова. - Ростов н/Д.: «Феникс», -2015. — 93 с.;
6. <http://www.nbi.ku.dk/english/www/niels/bohr/universitetet/>.

Redaksiyaya daxil olub: 29.04.2025.